

A „Plémolnár” színe és visszája

Kecskeméti bemutató

Nincs mit csodálkozni Ermete Zacconin, a századelő talián színészén, aki Pesten jártában meglátta és megszerette Az ördögöt anélkül, hogy kukkot is értett volna a szövegből. Még az előadás éjszakáján lefordította, s ocahaza vagy két évtizeden át játszotta a saját receptjével.

Eörsi Istvánnak föltehetően több álmatlan éjszakát okozott. Mit kezdjen ezzel a „35—38 éves, karcsú, csinos” ördöggel, aki mindig a kellő pillanatban érkezik, sehonnai, mert nem jön sehonnai és nem tart sehová. Bánatos filozófiája közhelyigazságoktól („a feleség olyan, mint a monokli, elegáns viselet, de nélküle jobban lát az ember”) örökigazságokig ível („ami gurul előlünk, annak utána megyünk, azt kergetjük”), miközben különös érzékenysége van az emberek titkos vágyainak kihallgatásához; nosztalgiaihoz, melyeket magunknak sem merünk bevallani.

Ez a szabadgondolkodó Ördög az emberi természet rejtelmét veszi célba. Akárcsak Molnár, ki a férfinak és a nőnek ama közös tulajdonságaiból csíhol darabot, hogy csak féltékennyé hevítve szabadulnak meg polgári erkölcsűktől körülbástyázott szerelmi gúllásoktól. Vagyis a házassági morált szurkapisztkálja Az ördög. Játék arról, hogy a tisztesség szolgalelkűség csupán. Az Ördög behálózza, megrontja a kötelező szemérmert és lemondást — illetve csuda tudja, megrontja-e? Lehetőséges az is, hogy éppen megnevesíti, mert béklyóitól fölszabadítja, trükkjeivel érvényteleníti, hatástalanítja. („Ha a komisz hazugságok nem volnának, olyan volna szerelmi életünk, mint a macskáé” — puffan a másik közhely.)

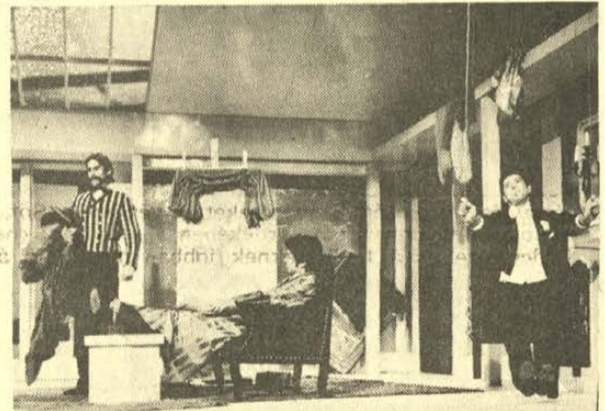
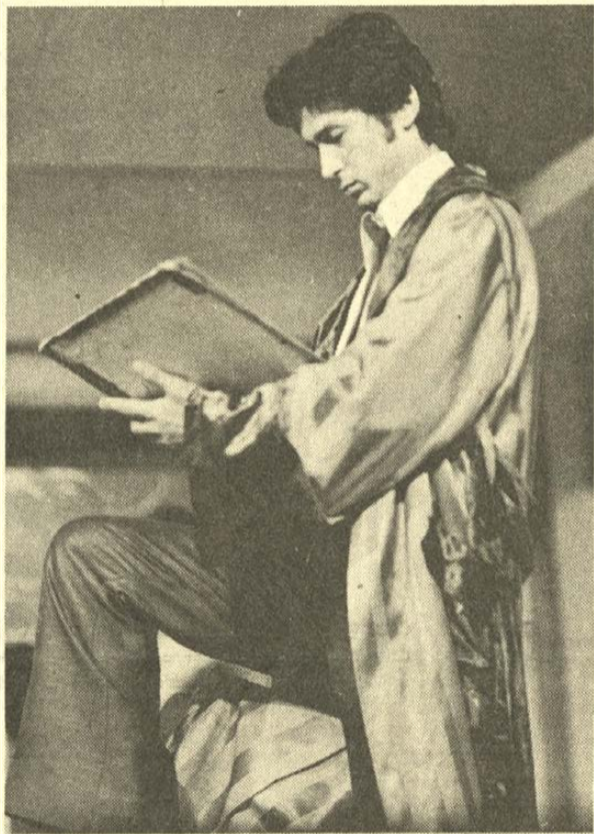
Ha Molnár Ferencnek Goethe Faustja adta az ötletet, **Eörsi Istvánnak** bevallottan Dürrenmatt Play Strindbergje. Nyilvánvaló a párhuzam: ahogyan Dürrenmatt — Strindberg Haláltáncának adaptációjában — Kurtot vezeti be furcsa katalizátornak egy kivénhedt tűzerkapitány (Edgar) és a néhai színésznő (Alice) elhervadt házasságához, hasonlóképpen **Eörsinél** a molnári Ördög kapja feladatát a társasági szépasszony és a bohém festőművész egykori szerelmének fölfedező-leleplezését. Tehát bevilágítani a szerelem színét és visszáját, így egyfelől a századelő idilljét, másfelől a ma emberének kétkedő, triviális kedvében demosolyogni ugyanezt.

Ennyi a párhuzam, több viszont a különbözőség. Amott egy negyedszázados gyötrelmekből megroppant családi tűzfészek üszkös romjain folyik az alkudozás, emitt a szegénységéből magukat más-más úton felküzdött „felek” kószolgtatják egymást, s jutnak el a prúd tartózkodástól a heves vallomáshoz. Vagyis a Play Strindberg epilógus, a Play Molnár prólógus („mindent a kezdet pillanatában kell befejezni”) egy emberi kapcsolathoz, melynek neve a szerelem. Amott a gúnyneve, itt a fedőneve. Közös televényük pedig a polgári házasság. Akad persze kísérteties hasonlóság abban, ahogyan fölboncolja Dürrenmatt Strindberget, illetve **Eörsi** Molnárt. A Play Strindberg partnerei a tények meztelen igazságát fölökendezve mondják ki; azért gyűlölik egymást, mert házások. A Play Molnár szerelmesei pedig pontosan azáltal vallhatják meg érzelmeiket, hogy mindkettőjüket más-más házasság köteleke, illetve ígérete biztosítja a látszat jóteknony fátylával. Márpedig a házasság arra való — súgja fülünkbe az Ördög —, hogy megkísértésük erkölcsét.

Molnár Ferenc nihilista kalandját a „cui prodest” érzékeny pontján kezdte ki **Eörsi István**. Miért érdekelt az Ördög a szerelmeseik összehozásában? Ezt a körülményt ugyanis mindvégig mellőz-

● Forgács Tibor az Ördög szerepében.
● Jobbra: a szépasszony: Andressz Kati.
● Lenn: a festőművészt Szirmai Péter alakítja.
● Jobbra lenn: jelenet az első felvonásból. Gáspár Antal, Szirmai Péter és Forgács Tibor.
(Tóth Sándor felvételei)

te Molnár. **Eörsi** huszárvágása életrajzi indíttatású. Az Ördögöt Molnárral azonosítja, mert állítólag az író saját érzelmeinek szolgáltató önkényes igazságot: szerelmes volt a kor ünnepeit színésznőjébe, Varsányi Irénbe, s viszonzatlanul. A nő inkább gazdag kérését részesítette előnyben, bár azért eljátszotta a bemutatón Jolánt, a festő megtért kedvesét. Az Ördög—Molnár aztán bús végkielégítést kap **Eörsinél**, a darab során nemcsak Jolán kínálja meg minden földi jóval, amivel asszony csak elhalmozhat férjembert, de a festő nejének kiszemelt Elza is vele távozik a végén, s vele-általa vállalja a boldogító prostitúciót. Szegény Molnár Ferenc, ennyire talán mégsem lehetett hiú. **Eörsi** azonban ezzel a szerző-szerep azonosítással mint ha ki is húzná Az ördög méregfogát.

Molnár színháza ma is úgy él emlékezetünkben, mint ami erős horgonyt vet a dialógusok tényleges szituációtól erejéhez. Ahol a valóság inkább csak kreált. Önkényesen teremtett látszatvalóságokhoz pipiskedett fel, melyhez olyan bravúros szerepmozgatás asszisztál, ahol mindenki a legjobb pillanatban érkezik és távozik a látvány elhíhetőségéhez. Molnár pontosan tudta, mikor kell mondjuk egy szobalánynak bejönnie és kimennie ahhoz, hogy elegendő — tehát nem több, nem kevesebb — értesülés legyen a házbeli viselt dolgairól. Ehhez a dramaturgiához hálás téma a szemérmesség, az eltitkolt, a későn fölfejlő, a kimondatlanul is kimondott, ám kimondva is még bőven kimondatlanul viszony, a sejtlemesség, az eléggé sohasem indokolhatóság, ami az emberi kapcsolatokat általában jellemzi.

Amikor tehát **Eörsi** nevet ad az Ördögnek, a konkrétságot, mint a színpadi relációt viszi bele a darabba, s tulajdonképpen hatástalanítja a molnári sejtlemességet, szemérmességet, pikantériát. Amíg csupán Molnár flitertárszövegének csillámfelületeit horzsolja aszfaltosabb farmerviseletre, még hagyján. Hanem hogy Molnár dramaturgiáját is fölszámolja, ez hiányérzetet ébreszt a nézőben, hiszen ténylegesen más dramaturgiát nem kínál helyébe. A molnári dialógusoktól megkopasztott színpadon így nagyobb tere támad az „üres cselekvéseknek” (Selyem Cinka beérkezése és kiebrudalása az I. felvonásban), a rendezőre bízatik egyszersmind, hogy az űrt töltsse ki valamiképpen. A Play Molnárból szemérmertlenség tülekszik a szemérmesség helyébe, **Eörsi** megmutatja, mire gondolnak Molnár figurái aközben, míg gondolataikat a dialógusokkal leplezik, így a színészeknek nyílik lehetőségük a kettős játékra, fölárni a különböző emberi nexusok színét és visszáját.

A kettős játéknak ez a lehetősége a Play Molnár egyetlen komolyan vehető esélye. Szurdi Miklós rendezése is erre épül, szélsőséges és groteszk eszközök használatára biztatja színészeit, akik közül néhányan harsányan énekel vele, mások ellenállnak neki. Mintha Antal Csaba euforikus színpadképeit (Szakács Györgyi színekben továbbfejlesztett jelmezeivel) is az a felismerés szüfné tele szölkőkúttal, gördülő dézsákba ültetett borókafenyőkkel és más nikoltó elemekkel, hogy a csappant értékű párbeszéd helyébe nyújtsák a látványt amonnan kihulló illúzió-

ját. Szíve szerint Forgács Tibor Molnár Ördögét játssza, s minthogy erre azért helyel-közze van módja, jókedvvel és nagy ambícióval teszi, noha szövegmondása a bemutatóra még nem volt egészen perfekt, **Andressz Katalin** vibrálóan érzéketes, rejtelmes és facér Jolán, s mert a molnárinál céltudatosabbnak kell lennie, eléggé rámenős is a vita eldöntéséhez: az asszonynak szüksége van szeretőre egy házasságban. Kár, hogy a „kiszemelt”, **Szirmai Péter** túllontul egysíkú figurát hoz, erről a selyemköpenybe bújtatott Jánosról könnyebb föltelezni a sikert, mondjuk a szorító világából, boxmeccsek után, semmint festőecsetjéről a nő szíveiben. A férj, **Aron László** viszont telibe találja azt a stílust, amit **Eörsi** darabja szinte tálcán kínál föl, a marionettszerű, a hűvösen groteszket. **Szirtes Ágnes** finomlelkű Elzája más égtájról csöppent ide, nem úgy a házi-modell, **Markovits Bori**, akinek a feleség is valamiképpen jól áll. **Horváth József** pincérének jut ki a legtöbb tortúra, **Andrássz** szerepében **Gáspár Antal** látni. **Döme Zsolt** zenéje értő társa a rendező Szurdi Miklósnak, akire azért sem lehet panaszkodni, mert úgy szolgálja **Eörsi István** darabját, hogy fenntartásait éppen Molnár tanácsaival oszlatja. Molnár tanácsaival, miszerint „a színház létezése hazugság — kivéve a lényegét. Ha a néző egy darab festett vásznonról elhiszi, hogy az egy erdő, akkor ezt is el fogja hinni. El fogja hinni, hogy a feleség nem ismerte föl saját férjét, mivel én azt állítom, hogy nem...”

Nikolényi István